

REKENMUNT EN KLINKENDE MUNT IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN

Een complexe en intieme relatie (13de – 18de eeuw)

Willy Geets

Leuven, 28 oktober 2014

Verzoek van FV Regio Leuven

- Muntgebruik in hertogdom Brabant ?
- Verhouding Brabantse en Vlaamse munten ?
- Vermelding bedragen in archiefstukken ?
- Afkortingen ?
- Verdwijnen van bepaalde munten ?
- Waardevergelijking vroegere munten met hedendaagse munten ?

2

Intro

- Even voorstellen
- Achtergrond
- Numismatiek
- Persoonlijke belangstelling: gebruik van munten in rekeningen
- Blinde vlek in de literatuur
- Boek: leitmotiv "de rekeningen"
- Geen theorie, maar toch een klein beetje
- Moeilijkheid van de monetaire geschiedenis

3

Noodzaak van de creatie van een rekenmunt

- Spectrum aan klinkende munt in Au, Ag, biljoen
- Quasi continue ontwaarding van de middeleeuwse munt
- Sporadische herwaarderingen
- Naturaposten
- Referentiemunt voor summae
- Rekenmunt: rekeningmunt en schakelmunt
- Typologie: Type A, B, (C)
- Plaatsafhankelijk, tijdsafhankelijk, transactieafhankelijk

4

Rekenstelsel van ponden, schellingen en denieren

- ponden (£), schellingen (β) en penningen (δ), resp. libra, solidus, denarius
Universeel: $1 \text{ £} = 20 \text{ β} = 240 \text{ δ}$ en dus is $1 \text{ β} = 12 \text{ δ}$
- Rekeneenheden
- Denier of penning in 4 betekenissen: als rekeneenheid, als reële munt uit de vroege middeleeuwen, als munt *tout court*, als zuiverheidsgraad van zilver (alloori, koningszilver)
- Obool, poite of poitevin ($1/2$, $1/4$)
- Sterling of esterlin of engelse (inghelse) ($1/3$)

5

Klinkende munt en rekenmunt

Van centraal bestuurd Karolingisch rijk naar feodaliserend

- Denarii van verschillende massa en gehalte
- Veelvoud van denarius (δ): engelse, dubbele engelse of esterlin, naar $1/2$ groot, groot of 12-voud van de δ
- Tourse groot of "oude groot" van 12 δ *tournois* of 1 β *tournois*
- 4 β parisis = 5 β *tournois*
- De Franse parisis ≠ de Vlaamse parisis

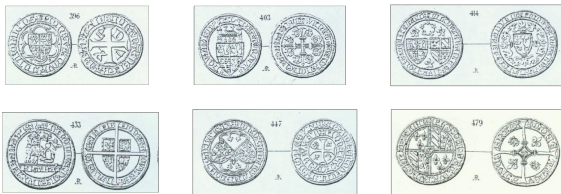
6

Ponden van 20 groten, 240 groten, 40 groten ◦

1 £ Vlaams of 1 £ parisis Vlaams	1 £ Vlaamse groten	1 £ van 40 groten Vlaams of 1 £ artols
1 £ = 20 groten VI	1 £ = 240 groten VI	1 £ = 40 groten VI
1 β = 1 groot = 1 β parisis VI	1 β = 12 groten	1 β = 2 groten VI
1 δ = 1/12 groot = 2 mijten VI	1 δ = 1 groot	1 δ = 1/6 groot = 4 mijten VI

Voorbeelden van Brabantse groten tot aan de monetaire unificatie van 1433

Na de monetaire unificatie van 1433

- Net voor de unificatie: lichte Br groten, zware Br groten, nieuwe Br gr
- Filips de Goede
- Basis rekenstelsel wordt de Vlaamse groot
- Dubbele VI groot = stuiver
- Klinkende munt = stuiver, dubbele stuiver, enz
- In termen van rekenmunt blijft de Brabantse groot nog zeer lang bestaan, in de relatie: 1 VI gr = 1,5 Br gr
- Onderverdelingen: mijten (24 mijten/groot)
- Brabants chauvinisme

Evolutie massa zuiver zilver van de klinkende groot ◦

Periode of datum	Vorst	VI	Br	Massa zuiver Ag (g)	
2 april 1300	Gwijde van Dampierre en Jan II	x	x	3,79	
1 december 1363 - 1 maart 1364	Lodewijk van Maele	x		1,5	Leeuwegroot
24 juni 1370 - 24 december 1370	Johanna en Wenceslas		x	0,54	Vliegheute
16 juli 1384	Filips de Stoute en Johanna Weduwe	x	x	1,17	Groot rosebeker
3 april 1387	Filips de Stoute	x		0,85	Groot Jelleaart
september 1387	Johanna Weduwe		x	0,85	1/2 plak
17 augustus 1409	Jan zonder Vrees	x		1,18	Braspenning
20 december 1409	Antoon van Bourgondië		x	0,85	1/2 boddrager
7 november 1428	Filips de Goede	x		0,75	1/2 kromstaart
26 augustus 1429	Filips van Saint Pol		x	0,76	1/2 kromstaart
12 oktober 1433 - 21 oktober 1433	Filips de Goede	x		0,81	1/2 vierlander
27 juni 1434	Filips de Goede		x	0,81	1/2 vierlander

vervolg

- Verhouding zilveragehalte ≠ verhouding rekenmunt
 - Brabants *paiement* = zilvergeld onderhevig aan devaluatie
 - Typische Br rekenmunt (£, β, δ *paiement*) voor dagelijkse uitgaven
 - Evolutie:

1337	1 Br groot = 2 β Br <i>paiement</i>
1360 – 1384	1 Br groot = 4 β <i>paiement</i>
1384 – 1389	1 Br groot = 12 β <i>paiement</i>
1399	1 Br groot = 24 β <i>paiement</i>
- stabiel, en dus 1 β *paiement* = 1 Br mijt
1 £ *paiement* = 20 Br mijt

Vereenvoudiging na de unificatie

- Standaard rekenstelsel van 40 gr VI: pond van 40 gr VI of £ artois, in de periode 1434 - 1496
- 1 schelling artois = 2 VI groten
- Succes van het systeem: uitdrukken van kleine muntwaarden, tot op 4 mijten (VI) na
- Bovendien was $1 \beta = 2 \text{ VI gr} = 1 \text{ stuiver}$ (zie verder als 1 gulden = 20 stuiver)

13

Gebruik van het rekeninggeld in de Bourgondische Nederlanden

Vlaanderen, Namen:	Pond Vlaamse groten (pond van 240 gr VI)
Holland, Artois:	Eigen ponden, gelijk aan pond van 40 gr Vlaams
Henegouwen:	Eigen ponden, gelijk aan pond van 20 gr Vlaams
Brabant:	Eigen rekeninggeld (ook na unificatie): 1,5 maal minder waard dan het Vlaamse rekeninggeld
Zeeland:	Gebaseerd op het pond Vlaams van 240 gr VI of 6 gulden

Voor denominaties kleiner dan de kwart groot behielden de regio's hun eigen benamingen. De namen van deze kleine denominaties bleven behouden tot in de 18de eeuw.

Holland:	1 groot (VI) = 8 penningen (en de stuiver bevatte 8 duiten)
Vlaanderen:	1 groot (VI) = 24 Vlaamse mijten
Brabant:	1 groot (VI) = 36 Brabantse mijten
Henegouwen:	1 groot (VI) = 12 penningen
Namen:	1 groot = 36 mailles

14

Gulden stuiver reksysteem

- Karel V voert (nieuw) reksysteem in 1 gulden = 20 stuiver = 40 VI gr
- 1 stuiver = 2 VI gr = 4 oorden
- 1 gulden = 1 £ artois en 1 stuiver = 1 schelling artois

De onderlinge verbanden voor de kleine denominaties zijn:

▪ 1 £ Vlaams van 240 groten	= 5760 Vlaamse mijten	= 6 gulden
▪ 1 £ Brabants van 240 groten	= 5760 Brabantse mijten	= 4 gulden
▪ 1 β Vlaams van 12 groten	= 288 Vlaamse mijten	= 6 stuiver
▪ 1 β Brabants van 12 groten	= 288 Brabantse mijten	= 4 stuiver
▪ 1 groot Vlaams	= 24 Vlaamse mijten	
▪ 1 groot Brabants	= 24 Brabantse mijten	
▪ 1 groot Vlaams	= 1,5 groot Brabants	

15

vervolg

▪ 1 zeskin	= 6 Vlaamse mijten	
▪ 1 negenmanneken	= 9 Brabantse mijten	
▪ 1 zeskin	= 1 negenmanneken	
▪ 1 gulden	= 960 Vlaamse mijten	= 1440 Brabantse mijten
▪ 1 gulden	= 1 £ Artois	
▪ 1 stuiver	= 48 Vlaamse mijten	= 72 Brabantse mijten
▪ 1 oord	= 12 Vlaamse mijten	= 18 Brabantse mijten
▪ 1 oord	= 2 duiten	
▪ 1 duit	= 1 zeskin	= 1 negenmanneken
▪ 1 δ Artois	= 4 Vlaamse mijten	
▪ 1 obool	= ½ 6 of soms ½ groot	
▪ 1 poite of poitevin	= ½ obool of soms ¼ groot = 6 Vlaamse mijten	

16

Filipsgulden van Karel V ◦

Vervolg Kz ◦

Stuiver Albrecht en Isabella Vz

Stuiver Albrecht en Isabella Kz

Typisch Brabants: bedragen in 4 eenheden

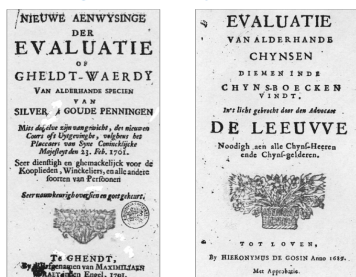
- 16de, 17de en 18de eeuw, Brabant
- Bedragen uitgedrukt in 4 eenheden (gulden, stuivers, oorden en mijten) gescheiden door één enkele of dubbele horizontale streep
- 1 gulden = 20 stuivers; 1 stuiver = 4 oorden en 1 oord = 18 (Br) mijten
- Eén pond *paiement* Br werd dan geschreven als:
 1 £ *paiement* Br = 0-0-1-2, zijnde 20 mijten Br (zie eerdere beschouwingen)
 1 β *paiement* Br = 0-0-0-1, zijnde 1 mijt Br.
- Mooi getoond in het werk *Den schat der cheynsen**

*KBR, Magazijn Kostbare Werken, *Den schat der cheynsen*, uitgegeven door Joannes Vleugaert, op de Houtmerck, Brussel, 1725 en Felix archief Antwerpen, Muntkamer, PK #2630.

Den Schat der Cheynsen: oppassen met gebruik

Nog andere cijnsboeken

Vanaf 1690

Typisch Zuid-Nederlands: dubbele koersen

- Wisselgeld en courant geld: gulden wisselgeld en gulden courant geld
- Ontstaan: zie Valery Janssens, uit 1957 *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*
- Wisselgeld
 koers toegepast bij het betalen van wisselbrieven, huurgelden en andere betalingen van die aard. Wisselgeld vereenzelvigd zich met bankgeld en is de rekenmunt van de bankwereld en van de groothandel. Wisselgeld werd ook *sterk geld* en *oude koers* genoemd. Het wisselgeld of bankgeld was de eerste vorm van internationaal rekeningd dat ontsnapte aan de schommelingen van het courante geld.

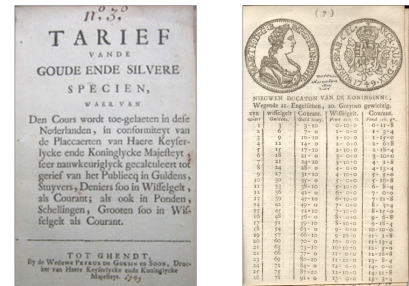
vervolg

- **Courant geld**
koers gebruikt bij het betalen van wat men aankoopt op markten, in winkels e.d.. Dit is de koers van de kleinhandel en is de voortzetting van de traditionele rekenmunt.

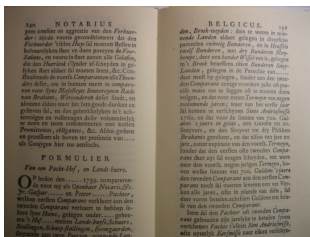
Oorspronkelijk (anno 1690) viel de wisselkoers samen met de wettelijke koers, maar het courant geld of de wettelijke koers heeft zich gehandhaafd in de decennia daarna en werd tenslotte in de Zuidelijke Nederlanden ook officieel erkend. Het courant geld had een verhoogde koers t.o.v. het wisselgeld, rekenmunt van het giraal geld, en stond in de 18de eeuw 16,66% hoger dan de wisselkoers (of een verhouding van 7:6).

- wisselgeld = 6/7 courant geld

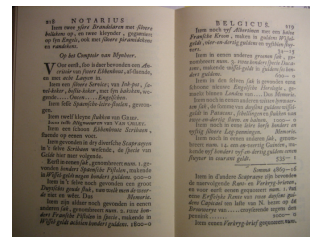
Tarieven

Brabants rekengeld in 1759

Wisselgeld & courant geld

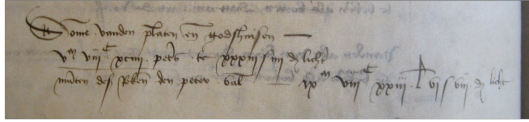
Vreemdsoortig rekengeld

- Hallegeld
- Lakengeld
- Boschgeld

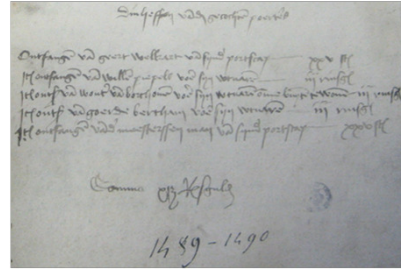
Goudmunten

- Geen goudmunten sinds de Merovingers tot rond 1250: Franse en Florentijnse goudmunten, daarna geïmiteerd in VI en Br
- Rekeningmunten, uitgedrukt in zilveren standaardmunt
- Stabiel karakter
- Internationaal karakter: floriijn, Franse schild of écu, Engelse nobel, Rijns gulden
- Nationaal karakter: mottoon, Brabants schild, Leuvense peter, Bourgondische rijder
- Uitstekend voor grote bedragen
- Waardeschommelingen zijn tijdsafhankelijk en plaatsafhankelijk

Rekening uit 1434

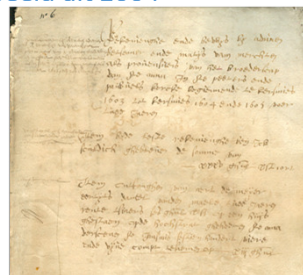

Extract uit rekeningen van de werkmeesters van Zoutleeuw van het jaar 1489-1490

Nog een voorbeeld uit 1604

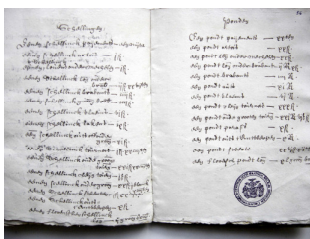
Item bij de leste rekeninghe ben ick sculdich gebleven de somme van 35 gulden 10 stuivers 1 oord

Afkortingen

braban	louan	Leod.	Torn.	flor.	fl.	den.	sol.
brabantia	louaniensis	Leodiensis	Tornacensis	floroni tenenses	stufieri	denarii	solidi

Voorbeeld uit het SAM

Omzetting naar hedendaagse munten ?

- **niet aangewezen en zelfs zinloos**
 - bestedingspatronen uit die tijd en vandaag zo verschillend dat vergelijken geen zin heeft
 - Mogelijk besteedde men toen 80% van zijn inkomen aan voeding en overleven alleen; het is duidelijk dat dit al lang niet meer klopt anno 2014.
 - **Wél waardevol:** het bedrag van ponden, groten of andere monetaire eenheden **vergelijken met**
 - lonen (bv daglonen);
 - de huurkost per jaar voor een gezinswoning of de aanschafkost van een woning;
 - het bestedingspatroon van een gemiddeld gezin op jaarbasis;
 - uit de dezelfde tijd en ongeveer in dezelfde regio.
- Dit zijn concrete ijkpunten die relevant zijn, waarmee men kan vergelijken om een **gevoel te krijgen voor de koopkracht** van de ponden groten in kwestie.

Question time

43

Rekenmunt en klinkende munt ...

ISBN nummer: 978-90-822-1960-9
De kostprijs is 24 Euro, excl. eventuele verzendkosten (€ 6,00 binnen België)
Voorafbetaling op rekeningnummer IBAN: BE49 4140 1647 4171; BIC: KREDBEBB, op naam van Geets Willy
Contact: willy.geets@skynet.be

Technische gegevens: A4 formaat, binnenwerk mat 170 g, geplastificeerd koft mat 350 g, kleurafbeeldingen, gelijnde afwerking, gedrukt bij Claes-Roels (Lier), beperkte oplage, 2° druk in voorbereiding.